

Farkas László

Emlékeim a Sárospataki Teológia utolsó éveiről, 1949-1951

Emlékeim felidézését azzal kell kezdenem, hogy életemben először az 1930-as évek közepén, 26 éves koromban jártam Sárospatakon, ahol abban az időben testvérbátyám, mint mezőgazdasági tanár, az akkortájt létesített állami téli mezőgazdasági iskola szervezője és első igazgatója volt. Édesanyámmal és akkor még menyasszony későbbi feleségemmel látogattuk meg őket. Édesanyám, csakúgy mint én, szintén akkor látta először Sárospatakot, és velem együtt mindjárt nagyon meg is szerette. Hármunk közül egyedül a menyasszonyom volt az, akinek lehettek emlékei Sárospatakról. Kisgyermek korában a húgával együtt több nyarat töltött itt, nagynénjük gondozásában, aki a korán árván maradt két kis gyermeket nevelte, s nyaranta elvitte őket Pestről Patakra, mert ott az édesanyjuktól örökölt házban lakhatási lehetőségük volt. Feleségem ugyanis, akivel 1937-ben kötöttem házasságot, - s aki 1945-ben Budapest ostroma alatt az óvóhelyen szerzett tüdőbetegsége következtében, három kicsi gyermekünk hátrahagyásával, az én mérhetetlen fájdalomra meghalt – anyai ágon sárospataki volt. Anyai nagyapja a református jogakadémiának volt annak idején tanára, anyai nagyanyja pedig régi pataki családból származott.

Feleségem elhunytá után, három kisgyermekünkkel magamra maradván, 1946-ban újra megházasodtam; feleségül vettem egy minisztériumi munkatársamat, aki kedvéért kilépett a minisztériumi szolgálatból és önfeláldozó szeretettel vállalta és viselte elárvult családom gondozását. Házasságunkat Darányi Lajos sárospataki lelkész, a későbbi tiszáninneni püspök áldotta meg a pataki templomban. Akkorra én már igazán "patakivá" lettem. A Sárospataki Kollégium, illetve a Tiszáninneni Egyházkerület 1940-ben azzal tisztelt meg, hogy a Kollégium Igazgatótanácsának tagjává választott. Így szorosabb kapcsolatba kerültem a Kollégiummal és részt vehettem annak belső életében. Számos nagyon kedves és mély baráti viszony alakult ki a pataki emberek, családok és az én családom között. 1947-től 1951-ig a nyári szünidő legnagyobb részét mindig Patakon töltöttük, ahol a Kollégiumban kaptunk szállást. Így aztán növekvő gyermekeink is megszerették a várost.

Emellett a szellemi kapcsolat a magam családja részéről is megvolt. Anyai ágon egyik dédapám a múlt század első felében a nagyenyedi református Bethlen Kollégiumnak volt jogtanára. A sárospataki és a nagyenyedi kollégium között évszázadokon át kifejtett és fennálló szellemi és lelki kapcsolatokról pedig talán felesleges is külön megemlékezni. Könnyen érthető, hogy én már családi körülményeimnél fogva is elkötelezett híve, később munkása is lettem a közoktatásügynek, s azon belül különösen a magyar közoktatásban elévülhetetlen érdemeket szerzett egyházi iskolák, kollégiumok ügyének. Nagy örömet jelentett számomra, amikor jogtudományi doktori okleve-

lem megszerzése után hamarosan a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumban kezdettem el közszolgálati pályámat. Működésem kerek tizenöt esztendeig, 1933-tól 1948-ig tartott. 1948-ban azonban, a "fordulat évében", sokadmagammal, minden jogalap és indoklás nélkül, egyszerűen eltávolítottak a minisztériumból. 1948. november 8-án Ortutay Gyula minisztertől kaptam egy kis cédulát, csak úgy boríték nélkül, melyben közölte velem, aki akkor miniszteri osztályfőnök és az Elnöki D. osztály vezetője voltam, hogy osztályvezetői megbízatásomból és minisztériumi szolgálatomból azonnali hatállyal felment, egyúttal közölte, hogy beosztásomról külön intézkedik. Persze mindjárt tudtam, hogy ez az utóbbi ígélet ócska hazugság, és nekem teljesen el kell tűnnöm a vallás- és közoktatásügy területéről, sőt nyilvánvalóan bármiféle állami szolgálatból; valami más kereseti lehetőséget kellett tehát találnom. Előrelátásomban nem csalatkoztam, mert egy fél év elteltével valóban az történt, hogy 1949. május hó végével "hivatalból" nyugdíjaztak – persze nyugdíj nélkül, mert az akkori szabályok szerint a 45 éven aluli nyugdíjasok nem kaphatták meg az egyébként megállapított nyugdíjukat.

A minisztériumból történt eltávolításom után azonnal törni kezdtem a fejemet azon, hogy miképpen tudom majd családomat eltartani, hol kapok olyan munkát, amit tisztelességgel el tudok végezni, és amiből meg is tudunk élni. Első gondolatom az egyház volt, hiszen e téren jó kapcsolatokkal rendelkeztem. Bereczky Albert, akkor már a Dunamelléki Egyházkerület püspöke, korábban mint politikai államtitkár főnököm volt a minisztériumban; anyai nagyapám és apai dédapám a Dunamelléki Egyházkerület püspökei voltak, magam pedig a budai gyülekezet presbitereként, s egyben egyházmegyei tanácsbíróként szolgáltam. Bíztam abban, hogy az egyház tud valamiképpen segíteni. Mielőtt azonban bármit is tudtam volna tenni saját ügyemben, váratlanul jelentkezett a pataki Kollégium és a Tiszáninneni Egyházkerület. Hogy miképpen indul el a segítő akció, azt máig nem tudom, tény, hogy ebben az ügyben először Nagy Barnával, a teológiai akadémia akkori igazgatójával, és Palumby Gyula gimnáziumi tanárral, a Kollégium gazdasági ügyeit intéző Gazdasági Választmány akkori elnökével beszéltem, és a továbbiakban is velük tartottam a kapcsolatot. Mindketten családiról is igen jó barátaim voltak. Nyilvánvaló persze, és én azt kezdettől fogva éreztem is, hogy az ő megmozdulásuk és további munkálkodásuk az én ügyemben nem egyszerűen kettejük baráti akciója volt, hanem abban voltaképpen az egész Kollégiumnak, az Igazgatótanácsnak és az egyházkerület vezetőségének hitből és szeretetből fakadó baráti segítő szándéka valósult meg. Nem lehetek soha eléggé hálás az Úristennek és a Pataki Kollégiumnak.

Így aztán a Teológia tanári kara 1949. április 28-án tartott gyűlésén annak a megállapításával, hogy az Akadémián rendszeresített hét államsegélyes tanszékből csak hat van ellátva, s a hetedik, Zsirus József teológiai tanár több éves külföldi tartózkodása folytán betölthető, úgy határozott, hogy a tanrend szerinti órák leadása és a Kar feladatkörébe tartozó egyéb munkák elvégzése céljából erre az állásra, a tanszék számára biztosított államsegély terhére, helyettes tanárt kell alkalmazni, mert a hét tanszék óráit a Kar hat munkaerővel nem tudja ellátni. A Kar ugyanakkor határozatilag

kimondta, hogy helyettes tanárként engem kíván alkalmazni az órák olyan belső átcsoportosításával, hogy a jogi jellegű órák leadása mellett a Miskolcra távozott Ráski Sándor volt főiskolai levéltáros helyén még hat levéltári órát is ellássak. Ezt a határozatot a Teológiai Kar felterjesztette az Igazgatótanács elnökségéhez, amelynek nevében 1949. május 1-jei hatállyal Darányi Lajos, mint ügyvezető gondnok jóváhagyta. Így kezdődött el az életem sárospataki szakasza, amely számomra nemcsak nagyon hasznos volt, hanem életemnek egy felejthetetlenül kedves időszakát is jelentett.

Alkalmaztatásom megtörténte után azonnal, még 1949 májusában megkezdtem pataki szolgálatomat. Talán nem is kell mondanom, hogy erre már jó előre felkészültem, hiszen a segítő akció már hónapok óta folyamatban volt. Éjt nappallá téve igyekeztem minél alaposabb ismereteket szerezni a teológiai tudományokból, elsősorban persze a református egyházjogból, hiszen ennek a művelése és tanítása volt Sárospatakon a fő feladatomban. Minthogy a tanévnek akkor már a vége felé jártunk, s a tanórák tartását csak a következő, 1949/50-es tanévben kezdtem el, addig is – a felkészülés mellett – megkezdtem a Levéltár rendbehozatalát, ami bizony elég sok és nehéz munkát jelentett, mert az iratanyag akkor még szinte teljesen az 1945 utáni szétzilált állapotban volt. Egyébként szálláshelyemül is a Levéltár szolgált.

Itt kell kitérnem egy olyan eseményre, illetve történetre, amely világos fényt vet arra, hogy milyen is volt 1949 őszén a Sárospataki Kollégium helyzete a Magyarországi Református Egyházban, milyen volt abban az időben egyházunk legfőbb vezetősége, s az egyház és az állam valódi viszonya. Az ügy előzménye a Református Egyház és az Állam között 1948-ban létrejött egyezmény, amely szerint az iskolák államosítása során megmaradt az egyház tulajdonában az egész pataki Kollégium, tehát a teológiai akadémia (ezt egyébként az iskola államosítása amúgy sem érintette), a gimnázium és a tanítóképző intézet egyaránt. Ez később úgy "módosult", hogy tanítóképző intézetet az egyház nem tarthat fenn, de helyette ugyanott létesíthet és fenntarthat egy zenei gimnáziumot, amint az Debrecenben is történt. Ebben azután az állam és az egyház meg is egyeztek. Ez ügyben a tárgyalásokat az egyház részéről Bereczky Albert püspök és Kiss Roland egyházkerületi főgondnok, a Zsinat és a Konvent elnökei folytatták Szávai Nándor vallás- és közoktatásügyi államtitkárral. Nos, ezek után kaptam én 1949. szeptember 8-án kelettel egy levelet Sárospatakon Harsányi Györgytől, az Egyetemes Konvent igazgatási osztályának vezetőjétől, aki maga is sárospataki, s amellett nekem igen jó barátom volt, melyben arról értesít, hogy váratlan fordulat történt: Patak mégsem kapja meg a zenei gimnáziumot. Ez a fordulat – írta levelében Harsányi György – meglepte magát Kiss Rolandot is, aki akkor tért vissza külföldi útjáról. "Tudva azt – írta a továbbiakban –, hogy te meglehetősen jó ismeretségben vagy a Főgondnok Úrral, célszerűnek tartanám, ha postafordultával tájékoztatnád a helyzetről, s ti is kérnétek hathatós közbelépését. Kiss Roland szerint Szávai mindkét zenei gimnáziumot megígérte".

Harsányi György levelének kézhezvétele után haladéktalanul írtam Kiss Rolandnak egy alaposan megindokolt, igen baráti hangú levelet, melyben mint a Sárospataki Kollégium Igazgatótanácsának tagja kértem jóindulatú támogatását a pataki zenei

gimnázium érdekében. Levelem másolatát megőriztem; annál azonban sokkal érdekesebb és tanulságosabb az a válasz, amit levelemre Kiss Roland főgondnok úrtól – régi jó ismerősömtől a Bethlen Gábor Szövetségből – kaptam, s ami nagyon jellemző egyházunk akkori állapotára.

“Kedves Barátom” – írja Kiss Roland, a Dunamelléki Református Egyházkerület főgondnoka levélpapírján - “A zenei gimnázium ügyében a következőket közölhetem Veled tájékoztatásul: mikor ez az ügy egyszer már elveszettnek látszott, akkor vállaltam a közbenjárást. Szóval államtitkár úrral folytattam megbeszélést. Őbenne meg is volt a jóakarát és hajlandóság is. Ezután külföldre kellett utaznom, és Bereczky püspök urat levélben kértem fel, hogy menjen el Szávaihoz az eredményért, ami akkor két zenei gimnáziumnak látszott. Bereczky azután levélben értesített engem, hogy az eredmény csakugyan két zenei gimnázium lett, az egyik Debrecenben, a másik Patakon. Meg is köszönte közbenjárásomat. Hazaérkezésem után sajnálattal és meglepetéssel értesültem, hogy a megvalósítás során már csak egy lett a kettőből. Érdeklődésemre az illetékes tényezőktől olyan felvilágosítást kaptam, amelyekkel szemben tehetetlen vagyok. Nem rajtam múlt, hogy Patak nem kapta meg a zenei gimnáziumot, hanem Patakon. A Sárospataki Kollégiumnak, sajnos, reakciós híre van. Én ezt a látszatot vagy valóságot nem tudom letörölni Patakról, ezt magatoknak kell elvégezni. Mindenkit a saját magatartása szerint ítélnék meg. Titeket is. Nincs olyan protekció, amely a protezsált magatartást pótolni tudná. Egyelőre csak tanácsot tudok adni a jövőre nézve. A Sárospataki Kollégium mérvadó tényezői dokumentálják tényekkel, hogy Sárospatak nem reakciós. Őszintén meg kell mondanom, hogy a Te ottani alkalmazásod sem szerencsés intézkedés ebből a szempontból. Téged eltávolítottak a Kultuszminisztériumból, mindegy, hogy miért, de olyan időpontban és viszonyok között, hogy ezek a körülmények semmi esetre sem jelentenek bizonyítványt politikai szempontból való abszolút megbízhatóságod tekintetében. Elbocsátásod körülményeiről inkább az ellenkezőjére lehet következtetni. Ez nem a személyes véleményem, hanem a tényekből mutatkozó konzekvencia. Lehet, hogy látszat, és hamis látszat, de tudjuk, hogy a látszat a közéletben, és különösen politikai vonatkozásban sokszor döntőbb jelentőségű a valóságnál. És ezek után alkalmaztak téged Sárospatakon. Beláthatod, hogy még maga ez a tény is alkalmas arra, hogy rossz látszat keletkezzék belőle. Persze ez nem döntő jelentőségű tény, vannak mások is, melyek a rossz hír alapjául szolgálnak. Tehát nem arról van szó, hogy Te most elhagyd a helyedet, mert ezzel feloldódnék Sárospatak ítélete. A Te esetedet csak példaként említem fel, kvázi kuriózumként, de mégis olyan példaként, amely jellemzőnek minősíthető. Végül is csak azt isméltehetem, hogy Pataknak meg kell szabadulnia reakciós voltának látszatától. Határozott, egyértelmű magatartással. Sajnálom, hogy nincs alkalmam jobb hírt közölni Veled. Szívvelyes üdvözlettel, Kiss Roland.”

Kötelességemnek tartottam, hogy ezt a levelet a Teológiai tanári karának bemutassam, mondván, hogy ha ez az egész dolog valóban miattam történt, akkor legjobb, ha elhagyom Patakot és visszamegyek Pestre. Erről persze hamar lebeszéltek, és meggyőztek arról, hogy lényegében semmi közvetlen összefüggés nincs a pataki refor-

mátus zenei gimnázium engedélyezésének megtagadása és az én pataki alkalmaztásom között, ami egyébként Kiss Roland leveléből is világosan kitűnik. A valóságban arról volt szó, hogy az állam, illetve a kommunista párt időközben meggondolta magát és úgy döntött, hogy a pataki református tanítóképző intézetet, az egyház és az állam között 1948-ban történt megállapodás ellenére egyszerűen államosítja és helyébe nem engedélyezi semmiféle más egyházi oktatási intézmény létesítését. Ezt a döntést pedig az egyház vezetősége – mint az a történetből kitűnik – tudomásul vette. Maradtam tehát Patakon, mert akkor – 1948-ban – a teológiai akadémia és a gimnázium, mint egyházi intézmények még működhettek. Sajnos, már nem sokáig. A Zsinat 1951 őszén úgy határozott, hogy a négy egyházkerület által fenntartott négy teológiát megszünteti, illetve két "országos" teológiában vonja össze. A sárospataki és a pápai intézmény az 1950/51. tanév végével befejezte működését. Hamarosan bekövetkezett a gimnázium államosítása is.

A teológiai akadémia 1951 végével történt megszüntetése folytán pataki professzorodásom mindössze két tanéven át tartott. Ez alatt az idő alatt persze – mint arra már az előbbiekben is utaltam – nemcsak az óráimra való felkészüléssel és az órák leadásával, meg a levéltár rendezésével foglalkoztam, hanem továbbra is részt vettem az Igazgatótanács munkájában, s általában a kollégiumi ügyekben, kiváltképpen a teológiai akadémia működését érintő feladatok végzésében. Ez utóbbi feladatkörből egyet talán külön is ki kell emelnem, mert tulajdonképpen annak köszönhetem, hogy Patakon nemcsak professzor, hanem diák is lehettem.

Ez pedig úgy történt, hogy az Egyház vezetőségének döntése értelmében 1950-ben mind a négy teológiai akadémiának foglalkoznia kellett az akadémiák tantervi reformjának kérdéseivel. Ennek a problémakörnek a gondozásával – amihez az a kérdés is hozzá tartozott, hogy maradjon-e az ötéves teológiai tanulmányi idő, vagy szervezzék át a teológiai főiskolákat négy évfolyamúakká – a pataki teológia tanári kara engem bizott meg, és feladatommá tette többek között egy teológiai tantervi reform tervezetnek elkészítését. Ezt a javaslatot elkészítettem, és az akadémia tanári karának 1950. augusztus 31-én tartott ülésén a Karnak bemutattam, illetve előterjesztettem. Az előterjesztés tartalmáról nem kívánok most részletesen szólni, csak annyit jegyzek meg, hogy az a négyéves teológiai képzés figyelembe vételével készült, de fenntartotta az ötéves oktatás meghagyásának lehetőségét is, egybevetve a kétféle megoldás előnyeit és hátrányait. A Kar – bizonyos módosításokkal – elfogadta a tervezetet, ugyanakkor felkért arra, hogy a kari ülésen felmerült és határozatba foglalt szempontok szerint készítem el egy öt évre szóló tantervi reform tervezetét is. Ezt könnyen vállalhattam, mert akkor az már nálam szinte teljesen készen volt. Két hét múlva már ezt a kész javaslatot is be tudtam mutatni a tanári karnak. A szomorú az egész történetben az, hogy a rengeteg igyekezet, tanulmány, tárgyalás és munka, amit a teológiai tantervi reform előkészítésébe befektettünk, végül is teljesen feleslegessé, semmivé vált.

A teológiai akadémia tanári karának azon az ülésén, amelyen előterjesztettem a tantervi reformtervet, felszólalt Darányi Lajos, és arra való hivatkozással, hogy tervezete-

met teológiai szempontból is igen érettnek tartja, megkért arra, hogy iratkozzam be és szabályszerűen végezzem el a teológiát. Nagyon váratlanul ért a felhívás, de egyben nagyon meg is hatott. Eredménye pedig az lett, hogy a következő, 1950/51. tanévre szabályszerűen beiratkoztam és az első évfolyamot sikeresen be is fejeztem. A tanév végén letettem az előírt alapvizsgát is. Így lettem most már a professzorság mellett pataki diák is. Sajnos az intézmény megszüntetésével tanárságom és diákságom is megszűnt, s ezzel füstbe mentek szép reményeim és elképzeléseim, amelyeket további pataki teológiai munkásságomhoz fűztem. Mindig szívesen emlékszem azonban vissza a pataki teológián eltöltött szép időkre, s úgy gondolom, igen nehéz körülmények között is jó munkát tudtunk végezni.

Befejezésképpen hadd idézzem fel egy kedves és tanulságos pataki emlékemet. Valamikor 1945 tavaszán, amikor először sikerült Pestről Patakra elvergődnöm, Nagy Barnával találkoztam, s ő a következő szavakkal fogadott engem: "Lacikám! Azt hiszem, nagyon erős hitre és hosszú lejáratú humorra lesz szükségünk, hogy át tudjuk vészelní a most ránk következő nagyon nehéz időket."

Sajnos, igaza lett.

Jegyzetek

Farkas László 1909-ben született Budapesten. A jogi doktorátus megszerzése után a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumban helyezkedett el, 1933-48 között osztályvezető. 1940-től a Sárospataki Református Kollégium Igazgatótanácsának tagja, 1949-51 között a Teológiai Akadémián az egyházjog tanára. 1952-től Budapesten a Református Lelkészi Nyugdíjintézet munkatársa, majd igazgatója. 1956-ban megválasztják a Református Megújulási Mozgalom Intézőbizottsága elnökévé. 1959-től 1973-ig az Országos Széchényi Könyvtár munkatársaként dolgozott. A közölt szöveg - azon túl, hogy megvilágítja Farkas professzor úr pataki kapcsolatainak gyökereit - elgondolkodtató adatokat jelent közelmúltunk történelmének megismeréséhez, egyúttal segít megvilágítani azt a légkört, amely a "fordulat éve" utáni magyar valóságot jellemezte. A Sárospataki Református Kollégium (akkori nevén a Főiskola) helyzete ugyanis az ötvenes évek első éveire végképp megpecsételődött. A Tanítóképző 1950-ben történt államosítását 1951-ben a Teológiai Akadémia bezárása követte. Bár a tanári kar ekkor átmenetileg még a helyén maradt, a hallgatók Debrecenben folytatták tanulmányaikat. 1952-ben a Gimnázium államosítása is megtörtént, így a nagy múltú intézményegyüttesből csupán a Könyvtár és a Levéltár maradt egyházi kezelésben. A szerkesztőség megköszöni, hogy a szerző lehetőséget adott emlékiratai egy részének közlésére, emlékezve a Teológia megszüntetésének 50., és újraindításának 10. évfordulójára.

A szöveghez az olvasók tájékoztatása érdekében néhány magyarázó jegyzetet illesztünk. Nem törekedtünk a háttérolalom teljes megvilágítására, csupán néhány idevágó munkát soroltunk fel.

A Teológiai Akadémia megszüntetésének folyamatát részletesen bemutatja: Györi István: *Akadémiánk végnapjai - ötven éve történt...*, I. rész = *Sárospataki Füzetek*, 2000. 1. szám, 89-98.o., II. rész = *Sárospataki Füzetek*, 2000. 2. szám, 127-132.o., III. rész = *Sárospataki Füzetek*, 2001. 1. szám, 151-158.o. Az események néhány dokumentumát közzéteszi: *A pataki kollégium történetének dokumentumaiból*, in: *A Tiszáninneri Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteményeinek évkönyve 1989/1990*, szerkesztette: Kiss Endre József, 1991, 185-213.o. Újabb Ladányi Sándor tett közzé iratokat a sárospataki és a pápai teológiák megszüntetésének nemzetközi és hazai visszhangjáról a *Reformátusok Lapja* hasábjain (2001. október 21, október 28, november 4.). Az eseményeket a Kollégium történetének összefüggéseiben vizsgálják: Barcza József: *A Kollégium története 1919 után*, in: *A Sárospataki Református Kollégium. Tanulmányok alapításának 450. évfordulójára*, Református Sajtóosztály, 1981, 245-261.o.; Szentimrei Mihály: *A Sárospataki Református Kollégium 20. századi virágzása, felszámolása és újraindulása*, in: *Széphalom 7. A Kazinczy Ferenc Társaság évkönyve*, szerkesztette: Kováts Dániel, 1995, 183-198.o.; Bojtor István: *Misszió a Tiszán innen*, Kazinczy Ferenc Társaság, 1996, 66-97.o. Az országos eseménytörténet összefüggéseit - különböző megközelítési módokkal - bemutatják: *A magyar protestantizmus 1918-1948. Tanulmányok*, szerkesztette: Lendvai L. Ferenc, Kossuth Könyvkiadó, 1987, 94-109.o.; Gergely Jenő: *1948 és az egyházak Magyarországon*, in: *Fordulat a világban és Magyarországon 1947-1949*, szerkesztette: Feitl István - Izsák Lajos - Székely Gábor, Napvilág Kiadó, 2000, 138-151.o.; Kónya István: *A "keskeny úton" a "szolgáló egyház" felé*, Akadémiai Kiadó, 1988, 139-181.o.; Ravasz László: *Emlékezéseim*, Református Sajtóosztály, 1992, 320. skk.o.

A szövegben szereplő egyházi vezetők:

Bereczky Albert (1893-1966) budapesti lelkész, 1945-től rövid ideig vallás- és közoktatásügyi minisztériumi politikai államtitkár, nemzetgyűlési képviselő. 1948-58 között a dunamelléki egyházkerület püspöke, a Konvent és a Zsinat egyházi elnöke.

Darányi Lajos (1905-1971) sárospataki lelkész, teológiai tanár. 1957-64 között a tiszáninneri egyházkerület püspöke.

Kiss Roland (1888-1967) 1949-56 között a dunamelléki egyházkerület főgondnoka, a Konvent és a Zsinat világi elnöke.

Nagy Barna (1909-1969) sárospataki teológiai professzor, több tanéven át akadémiai igazgató és kollégiumi közigazgató.

Ráski Sándor (1920-1977) sárospataki segédlelkész, vallástanár, levéltáros, majd miskolci lelkész. 1964-től haláláig a tiszáninneri egyházkerület püspöke.

(sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta: Bolvári-Takács Gábor)